

АНОТАЦІЯ

Чорна Я.В. Тема: “Відтворення пейоративів у німецькомовному перекладі поеми І. Котляревському «Енеїда»”. Дипломна робота другого (магістерського) рівня вищої освіти. Спеціальність 035 Філологія. Спеціалізація 035.043 Германські мови та літератури (переклад включно), перша – німецька. Івано-Франківськ, 2023.

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню перекладу пейоративів у німецькомовному перекладі поеми І. Котляревському «Енеїда». Важливим способом збільшення сучасного словникового складу як української, так і німецької мов є тенденція розвитку лексики, зокрема тенденція до експресивізації. Так, до словника сучасної української та німецької мов включається безліч нових слів. У зв'язку з цим з'являється лексичний пласт, котрий сучасні мовознавці називають пейоративною лексикою. При перекладі української пейоративної лексики німецькою мовою використовуються різні перекладацькі трансформації, проте передусім особливий акцент ставиться на лінгво-культурних особливостях мови перекладу та збереженні емотивної конотації. Перспективою дослідження є аналіз перекладу пейоративів німецькою мовою на матеріалі творів сучасних українських письменників. Чималу роль відіграє її емоційний рівень, що часто визначає вибір лексичного матеріалу, яким вона послуговується у відповідних ситуаціях (наприклад, надмірної радості, злості, розпачу тощо). Пейоративна лексика є важливим елементом негативно-оцінної системи мови, за допомогою якої реалізується образа, неповага, осуд, приниження адресата. Робота підкреслює важливість креативності та вправності у подоланні труднощів перекладу пейоративів.

Магістерська робота містить усі необхідні структурні елементи: вступ, 3 розділи, висновки до кожного з них, загальні висновки, список використаної літератури та додатків. Обсяг і оформлення дипломної роботи відповідають заявленим вимогам.

Ключові слова: пейоратив, переклад, пейоративний, образлива лексика, способи перекладу.

Zusammenfassung

Tschorna J.V. Wiedergabe von Pejorativen in der deutschen Übersetzung des Poems „Aeneis“ von I. Kotlyarevsky. Masterarbeit im Fachbereich 035-Philologie, 035.043 Germanische Sprachen und Literaturen (einschließlich Übersetzen), die erste Sprache-Deutsch. W. Stefanyk-Vorkarpatenuniversität, Iwano-Frankiwnsk, 2023.

Die Qualifikationsarbeit ist der Forschung der Übersetzung von Pejorativen in der deutschen Übersetzung des Poems „Aeneis“ von I. Kotlyarevsky gewidmet. Ein wichtiger Weg zur Erweiterung des modernen Wortschatzes, sowohl des Ukrainischen als auch des Deutschen, ist die Entwicklung des Wortschatzes, insbesondere die Tendenz zur Expressivität. Daher werden in die Wörterbücher der modernen ukrainischen und deutschen Sprache viele neue Wörter aufgenommen. In diesem Zusammenhang entsteht eine lexikalische Ebene, die moderne Linguisten Pejorativa nennen. Bei der Übersetzung des ukrainischen pejorativen Vokabulars ins Deutsche kommen verschiedene Übersetzungstransformationen zum Einsatz, zunächst wird jedoch ein besonderer Schwerpunkt auf die sprachlichen und kulturellen Besonderheiten der übersetzten Sprache und die Wahrung emotionaler Konnotationen gelegt. Die Perspektive der Forschung ist die Analyse der Übersetzung von Pejorativen ins Deutsche anhand der Werke moderner ukrainischer Schriftsteller. Eine wichtige Rolle spielt dabei das Ausmaß der Emotionen, das häufig die Wahl des lexikalischen Materials bestimmt (z. B. übermäßige Freude, Wut, Verzweiflung usw.). Pejoratives Vokabular ist ein wichtiges Element des negativen Bewertungssystems der Sprache, das dazu verwendet wird, den Adressaten zu beleidigen, zu missachten, zu verurteilen und

zu demütigen. In der Arbeit wird auf die Bedeutung von Kreativität und Geschick bei der Überwindung der Schwierigkeiten bei der Übersetzung von Pejorativen hingewiesen.

Die Masterarbeit enthält alle notwendigen Strukturelemente: eine Einleitung, 3 Kapitel, Schlussfolgerungen zu jedem von denen, allgemeine Schlussfolgerungen, eine Liste der verwendeten Literatur und Anhänge. Umfang und Gestaltung der Arbeit entsprechen den bestimmten Anforderungen.

Schlagwörter: die Pejorativen, Übersetzung, beleidigender Wortschatz, Übersetzungsmethoden.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕЙОРАТИВІВ.....	7
1.1 Поняття пейоратива.....	7
1.2 Класифікації пейоративів.....	10
1.3 Структура пейоративної лексики.....	14
1.4 Способи перекладу пейоративів.....	19
Висновки до Розділу 1.....	26
РОЗДІЛ 2. ПЕРЕКЛАД ПЕЙОРАТИВІВ У НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ПЕРЕКЛАДІ ПОЕМИ І. КОТЛЯРЕВСЬКОГО «ЕНЕЇДА».....	28
2.1 Специфіка перекладу поеми І. Котляревського «Енеїда» німецькою мовою.....	28
2.2 Перекладацькі трансформації при перекладі поеми.....	34
2.2.1 Лексичні перекладацькі трансформації.....	35
2.2.2 Граматичні перекладацькі трансформації.....	40
2.2.3 Стилїстичні перекладацькі трансформації.....	48
Висновки до Розділу 2.....	51
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЕЙОРАТИВІВ У	

НІМЕЦЬКОМОВНОМУ	ПЕРЕКЛАДІ	ПОЕМИ
I. КОТЛЯРЕВСЬКОГО «ЕНЕЇДА»		53
3.1 Лексико-семантичні групи пейоративності у поемі.....		53
3.2 Особливості прагматики пейоративності.....		59
3.3 Оцінність, експресивність та амбівалентність пейоративів.....		65
3.4 Стилістичні особливості пейоративів у поемі «Енеїда».....		67
Висновки до Розділу 3.....		72
ВИСНОВКИ		74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ		78
ДОДАТКИ		85

ВСТУП

Одним із факторів збільшення сучасного словникового запасу як української, так і німецької мов є універсальна тенденція розвитку лексики, а саме так звана тенденція до експресивізації, за допомогою якої до словника сучасної німецької мови включається значна кількість нових слів. Таким чином з'являється пласт лексики, котру сьогодні називають пейоративною.

Відтворення пейоративів у німецькомовному перекладі поеми І. Котляревського «Енеїда» є цікавим матеріалом для дослідження. Ця поема є вдалим поєднанням героїчного епосу із сатирою та гумором, розповіддю про Енея, героя Троянської війни.

Авторкою перекладу «Енеїди» німецькою мовою є відома українська перекладачка, членкиня Національної спілки письменників України Ірена Качанюк-Спех, яка першою наважилася відтворити цей особливо складний для перекладу твір, зокрема, через його наповнення архаїзмами. Саме архаїзми для сучасного мовця є віддаленими в часі і часто незрозумілими для носія мови, осібно, для перекладача, оскільки нерідко втратили своє значення і вимагають словникових довідок на кшталт іншомовних вкраплень [1, с. 117].

Важливо зауважити, що Ірена Качанюк-Спех перекладає з німецької на українську та з української на німецьку мови. Вона народилася у 1935 році у Львові, здобула престижну європейську освіту, навчаючись у Мюнхенському університеті імені Людвіга Максиміліана, а також у Кембриджському університеті та Соборні, викладала англійську, німецьку та українську мови в Українському Вільному університеті. Крім поеми І.Котляревського «Енеїда», перекладала німецькою мовою деякі твори Т. Шевченка, І. Франка, Б.-І. Антонича, В. Стуса, Л. Костенко І. Калинця, В. Яніва та ін. Також І. Качанюк-Спех є авторкою перекладів драми-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня» та «Kassandra».

«Енеїда» І. Котляревського характеризується глибокою сатиричною насиченістю та лайливим гумором. У поемі гостро критикуються політичні та соціальні реалії, особливо відзначається своєрідним мовним стилем.

Пейоративи, чи лайливі висловлювання, є важливим компонентом художнього стилю українського епосу. Вони побудовані на особливостях, які потребують доцільного перекладу та пристосування в інших мовах. Перенесення саркастичного змісту та лайливого тону українських пейоративів у німецький текст є непростим завданням у зв'язку з культурними, лінгвістичними та іншими мовними особливостями.

Особливості пейоративної лексики досліджувалися у працях таких вчених, як Л. Білоконенко, В. Галаган, О. Голод, Х. Дацишин, О. Карасенко, О. Качмар, О. Клименко, О. Кульчицька, О. Моштак, М. Сайко, Л. Ставицька, І. Осовська, М. Ткачівська, А. Фрігеріо та багатьох інших. Специфіка перекладу пейоративів досліджувалась у працях таких сучасних науковців, як В. Карабан, О. Сніговська, О. Приймачок, Л. Науменко та багатьох інших. До ґрунтовних досліджень пейоративної лексики належать дисертаційні дослідження: «Особливості семантики та функціонування пейоративної лексики в сучасній німецькій мові» (О. Голод) [2], «Культурно-емотивні закономірності відтворення лексики обмеженого вжитку в українсько-німецькому художньому перекладі» (М.Ткачівської) [3; 4]. Проте на сьогодні ще існує багато відкритих питань щодо перекладу пейоративів, які потребують уваги науковців. Передусім ретельного аналізу вимагають дослідження пейоративів у перекладах художніх творів, результати яких мають як теоретичне, так і практичне значення.

Актуальність теми дослідження зумовлена загальними тенденціями перекладознавства до вивчення пейоративної лексики, особливостей її перекладу з української мови на німецьку. Актуальність даного дослідження полягає у необхідності дати цілісну інтерпретацію поняття пейоратива, виокремити основні його види та проаналізувати особливості перекладу пейоративів з поеми І. Котляревського «Енеїда» німецькою мовою.

Мета роботи – обґрунтувати основні ознаки пейоративів, визначити особливості функціонування пейоративів у німецькомовному перекладі поеми І. Котляревського «Енеїда» та з'ясувати особливості відтворення пейоративів у німецькомовному перекладі поеми І. Котляревського «Енеїда».

Досягнення поставленої мети передбачає реалізацію таких **завдань**:

- 1) схарактеризувати поняття пейоратива;
- 2) розглянути класифікації пейоративів;
- 3) визначити особливості структури пейоративної лексики;
- 4) розглянути способи перекладу пейоративів;
- 5) виокремити лексико-семантичні групи пейоративності у поемі І. Котляревського «Енеїда»;
- 6) дослідити особливості прагматики пейоративності;
- 7) проаналізувати оцінність, експресивність та амбівалентність пейоративів у поемі;
- 8) визначити стилістичні особливості пейоративів у поемі «Енеїда»;
- 9) дослідити специфіку перекладу поеми І. Котляревського «Енеїда» німецькою мовою;
- 10) визначити використання перекладацьких трансформацій при перекладі поеми І. Котляревського «Енеїда»;
- 11) проаналізувати використання лексичних, граматичних та стилістичних перекладацьких трансформацій при перекладі поеми І. Котляревського «Енеїда» німецькою мовою.

Об'єктом дослідження є оригінал та німецький переклад поеми І. Котляревського «Енеїда».

Предмет дослідження нашої роботи становлять особливості перекладу пейоративної лексики у німецькому варіанті поеми І. Котляревського «Енеїда».

Методи дослідження. Для реалізації мети та поставлення основних наукових завдань виділимо такі методи дослідження:

1) описовий метод – для класифікації та інтерпретації структурних і функціональних властивостей пейоративів;

2) дедуктивно-індуктивний метод – для аналізу і синтезу наукових теорій і концепцій;

3) метод суцільної вибірки, за допомогою якого було зібрано фактичний матеріал дослідження;

4) зіставний метод спрямовано на встановлення спільних і відмінних рис між одиницями оригіналу і перекладу;

5) аналізу словникових дефініцій – для виявлення оточення слів та їх визначень у словниках;

6) математичних підрахунків – для встановлення відсоткового співвідношення прикладів та визначення найбільш використовуваних типів пейоративної лексики та перекладацьких трансформацій при її відтворенні німецькою мовою.

Наукова новизна роботи полягає в удосконаленні дослідження відтворення пейоративної лексики в перекладах з української на німецьку мову.

Теоретичне значення роботи полягає в подальшому дослідженні пейоративів як складової частини лексикології та визначенні способів прояву національно-культурної специфіки через мову. Основні положення та висновки сприяють глибшому розумінню суті пейоративної лексики.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання в подальшому дослідженні пейоративної лексики та особливостей її перекладу німецькою мовою. Результати нашого дослідження можуть бути застосовані в написанні наукових робіт та послужити базисом для створення методичних посібників.

Матеріалом дослідження слугували одиниці, у яких функціонує пейоративна лексика.

Мета та завдання дослідження зумовили **структуру** нашої роботи, що складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел

та додатків. Загальний обсяг роботи становить 87 сторінок, із них 75 сторінок – основного тексту.

ВИСНОВКИ

Пейоративами є слова, вирази чи фрази, які мають негативний відтінок і використовуються з метою висміювання, осуду, образливих висловлювань або вираження неповаги до певної особи, групи людей, поняття або явища. Пейоративи є важливими компонентами негативно-оцінної системи мови, котрі можуть реалізовувати неповагу, критику, несхвалення, невдоволення тощо на адресу особистості, чий особистісний поведінка або дані засуджуються.

Пейоративна лексика характеризується негативним забарвленням а включає в себе безліч значень. Відповідно до цього пейоративи поділяються на різні типи. Залежно від рівня семантизації пейоративи Л. Білоконенко виокремлює узуальну пейоративну лексику, котра має тільки пейоративну сему чи ця сема є однією з декількох; узуальну пейоративну лексику, для котрої пейоративне значення є непрямим (метонімічні та метафоричні перенесення); «запрограмовану» пейоративну лексику; okazіonalnі пейоративні знаки, що виявляють власне оцінне значення тільки в умовах конкретного контексту. За своїм аксіологічним характером пейоративи поділяються на приватно оцінні, загальнооцінні та ідентифікуючі.

Пейоративна лексика має значно складнішу смислову структуру, аніж нейтральна лексика. Водночас вона характеризується існуванням конотативної та контекстуальної семантики. Однією зі структурних особливостей пейоративної лексики є те, що вона часто містить негативне забарвлення, яке вказує на оцінку певної особи, групи людей або речей. Пейоративна лексика може виражатися за допомогою емоційно забарвлених слів, які викликають у реципієнтів негативні асоціації. Іншою структурною

особливістю пейоративної лексики є її експресивний характер, адже вона може містити слова, які викликають сильні емоції і реакції у реципієнтів.

Переклад пейоративних слів або висловлювань може стати складним завданням, оскільки вони виражають негативну оцінку, яку не завжди легко передати в іншій мові. Пейоративні слова мають негативне забарвлення, тому перекладач повинен знайти еквівалентні слова або висловлювання в цільовій мові, які також викликають схожі емоції у реципієнта. Перекладацькі трансформації дають можливість перекладачеві досягти максимальної адекватності тексту перекладу. У нашій роботі розглядаємо особливості перекладу пейоративів у німецькомовному перекладі поеми І. Котляревського «Енеїда», зокрема лексичні, граматичні та стилістичні перекладацькі трансформації.

У процесі роботи було виокремлено чотири основні лексико-семантичні групи пейоративної лексики, зокрема лексичні одиниці на позначення соціальних вад; фізичних вад; психічних та моральних відхилень; іронічно-фамільярної прихильності та осудливо-зневажливого знецінення. Можемо підсумувати, що переклад пейоративів, які належать до виділених нами лексико-семантичних груп, є складним викликом для перекладача. Переклад пейоративів вимагає чіткого розуміння контексту, гнучкості, креативності та чутливості до різних культурних аспектів.

Прагматичний потенціал пейоративності у досліджуваній поемі реалізується за допомогою експресивних, емотивних та оцінних елементів. Інтегрованість вербального і невербального аспектів у пейоративах дає підстави зробити висновок, що І. Котляревський таким чином емоційно залучає читача у простір своєї поеми.

У процесі дослідження особливостей пейоративної лексики, яка використовується у німецькому перекладі поеми І. Котляревського «Енеїда», було виявлено лексеми, які виражають оцінність, експресивність та амбівалентність. Варто зауважити, що кожен із зазначених компонентів характеризується негативним забарвленням.

У процесі роботи було з'ясовано, що пейоративна лексика може функціонувати в німецькому перекладі поеми І. Котляревського «Енеїда» як образно-експресивна лексика, зокрема вона може виступати як літоти, метонімія, порівняння, іронія та сарказм, персоніфікація.

Специфіка перекладу поеми «Енеїда» І. Котляревського німецькою мовою полягає у відтворенні стилістичної наочності, виборі відповідних лексичних одиниць, передачі культурних контекстів, відтворенні ритму та рими, відтворенні національного колориту, врахуванні літературного контексту та збереженні індивідуальності перекладача.

Відповідно до результатів кількісного аналізу було з'ясовано, що найчастіше пейоративна лексика з нашої вибірки на матеріалі оригіналу та німецького перекладу поеми І. Котляревського «Енеїда» відтворена за допомогою використання граматичних перекладацьких трансформацій. Дещо рідше спостерігається використання лексичних та стилістичних перекладацьких трансформацій.

Було виявлено, що під час перекладу пейоративів з поеми І. Котляревського «Енеїда» було використано такі лексичні перекладацькі трансформації, як еквіваленція, описовий переклад, генералізація, вилучення. Згідно з результатами кількісного аналізу, найчастіше пейоративи з нашої вибірки було відтворено за допомогою генералізації. Дещо менше прикладів відтворено за допомогою калькування, описового перекладу та вилучення.

Було з'ясовано, що при перекладі пейоративів поеми І. Котляревського «Енеїда» було використано такі граматичні перекладацькі трансформації, як зміна порядку слів, компенсація, заміна частини мови. Як продемонстрували результати кількісного аналізу, найчастіше приклади з нашої вибірки відтворюються за допомогою такої граматичних перекладацьких трансформацій, як компенсація та заміна частини мови. Значно рідше перекладач використовує зміну порядку слів.

Під час дослідження було виявлено використання стилістичних перекладацьких трансформацій, а саме логізації та експресивації. Відповідно

до результатів кількісного аналізу, більша частина пейоративів відтворюється за допомогою використання експресивізації. Менше прикладів перекладено за допомогою логізації.

Завдяки виконанню роботи та вибору правильних методів дослідження усі завдання нашої роботи було виконано – було досягнуто мети та сформульовано ряд висновків.

Отже, ми схарактеризували поняття пейоратива; розглянули класифікації пейоративів; визначили особливості структури пейоративної лексики; розглянути способи перекладу пейоративів; виокремили лексико-семантичні групи пейоративності у поемі І. Котляревського «Енеїда»; дослідили особливості прагматики пейоративності; проаналізували оцінність, експресивність та амбівалентність пейоративів у поемі; визначили стилістичні особливості пейоративів у поемі «Енеїда»; дослідили специфіку перекладу поеми І. Котляревського «Енеїда» німецькою мовою; визначили використання перекладацьких трансформацій при перекладі поеми І. Котляревського «Енеїда»; проаналізували використання лексичних, граматичних та стилістичних перекладацьких трансформацій при перекладі поеми І. Котляревського «Енеїда» німецькою мовою.